

روند توسعه اقتصاد روستایی، مطالعه موردی: دهستان میان جوین سبزوار

دکتر کاظم جاجرمی^۱، ام البنین نوباغی^۲

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

چکیده:

این پژوهش با عنوان روند توسعه روستایی نمونه دهستان میان جوین با تأکید بر بخش کشاورزی با هدف شناسایی منابع طبیعی، انسانی، اقتصادی و همچنین شناخت مسائل و مشکلات در زمینه کشاورزی و تنگناهای توسعه روستایی انجام شده است. بر اساس مطالعات انجام شده، با توجه به ویژگی های طبیعی، اقلیمی شرایط نسبتاً مساعدی را جهت رشد و توسعه کشاورزی فراهم آورده تا جایی که کشاورزی مهم ترین بخش فعالیتهای اقتصادی است. و می توان گفت که فعالیتهای کشاورزی بیشترین درآمد روستائیان را تأمین می کند. البته در این زمینه نیز مشکلاتی وجود دارد که مهمترین آنها عبارت است از: کوچک بودن قطعات ارضی و به تبع آن نظام بهره برداری (خرد مالکی، خانوادگی)، توزیع نامناسب بارندگی در طول سال، عدم بهره برداری بهینه از منابع آب، روشهای غلط آبیاری و غیره. راهبردهای توسعه روستایی در دهستان میان جوین متکی بر بهره برداری بهینه از منابع آب موجود به وسیله اصلاح انهار سنتی و ساخت انهار سیمانی یا انتقال آب در شاهراه ها توسط لوله های قطور، سرمایه گذاری در زمینه استفاده از روشهای نوین آبیاری، حفظ و یکپارچه گی اراضی، تشویق و حمایت دولت از کشاورزان .

واژگان کلیدی: روستا، کشاورزی، توسعه، توسعه روستایی، دهستان میان جوین

مقدمه:

روستا به واسطه کارکرد اساسی خود که تأمین کننده بسیاری از نیازهای زیستی، سکونتی و اقتصادی جامعه روستایی هستند. از خصیصه پویایی و تغییر دائمی برخوردارند. پویایی روستاها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و فضایی قابل بررسی و ملاحظه است. این خصیصه از پویایی افراد و گروه های جامعه روستایی برای اعمال نگرش ها و علایق خود در ساخت کالدهای فعالیت و شکل دادن به فضای مورد استفاده و تصمیمات در حال تغییر آنها برای رویارویی با عوامل محدود کننده تمایلات خود در شکل دادن به کالبد و فضای روستا ناشی می شود. بنابراین پذیرش پویایی و تغییر دائمی برای جامعه انسانی موجب الزام به پذیرش پویایی و تغییر دائمی برای جامعه انسانی موجب الزام به پذیرش تغییرات دائمی و پویایی روستا در ابعاد مختلف آن است (دکتر جاجرمی، ۱۳۹۱، ص ۲).
تهیه و تدوین برنامه توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی هر کشور مستلزم شناخت علمی شرایط موجود آن کشور است و این امر شامل جنبه های مختلف از جمله بررسی امکانات بالقوه و بالفعل، شناخت ویژگی های

جمعیت، تعیین نیازهای اقتصادی و اجتماعی و رفاهی و مهم تر از همه در وهله اول، شناخت و تعیین مشکلات و موانع توسعه می باشد؛ از این رو گام نخست در جهت تعیین و تدوین برنامه توسعه روستایی مانند هر برنامه دیگر شناخت موانع توسعه و یا تنگناهای موجود است که عدم شناسایی آنها ممکن است برنامه های اجتماعی، اقتصادی را به ناکامی بکشاند و باعث اتلاف نیروهای انسانی و منابع مالی زیاد شود (رضایی، ۱۳۸۶، ص). دهستان میان جوین به مرکزیت روستای ریواده از توابع شهرستان جغتای در ۳۱ کیلومتری شمال شرق شهر جغتای بین ۵۷، ۵۶ تا ۱۳، ۵۷ طول جغرافیایی و ۴۷، ۳۶ تا ۴۶، ۳۶ درجه عرض جغرافیایی قرار گرفته است. این دهستان از شمال به شهرستان جاجرم و از شرق به دهستان بالا جوین، از جنوب به دهستان جغتای و دستوران و از غرب به دهستان پایین جوین محدود می گردد. وسعت دهستان ۳۵۰ کیلومتر مربع است که حدود ۲۰/۸ درصد از مساحت بخش جغتای را به خود اختصاص داده است. در محدوده این دهستان تعداد ۱۳ روستا و ۱۱۳ مزرعه و مکان وجود دارد. ارتفاع متوسط آبادیهای این دهستان ۱۰۲۱ متر، که مرتفع ترین آن، روستای سید آباد اکراد با ارتفاع ۱۰۳۸ متر از سطح دریا و پایین ترین آن روستای حجت آباد با ارتفاع ۹۹۵ متر است. در سال ۱۳۹۰ جمعیت آبادیهای دهستان به ۱۱۵۶۰ نفر رسیده که شامل ۲۸۱۲ خانوار می باشد. مطالب فوق بیانگر اهمیت روستا و جمعیت روستایی در برنامه ریزی اقتصادی و اجتماعی کشور می باشد و توسعه روستایی تنها راهی است که پیشرفت آن ها را تضمین می کند و در این راه مطالعات و تحقیقات روستایی برای به فعالیت درآوردن امکانات نواحی روستایی قطعاً تأثیر مهمی را خواهد داشت. در همین راستا این تحقیق با بهره گیری از منابع انگلیسی و فرانسه چون جغرافیای روستایی نوشته ایو ژان برای شناسایی امکانات و قابلیت های موجود در دهستان میان جوین تهیه و تنظیم شده است.

طرح مسئله:

با توجه به اهمیت روستاها و تولیدات بخش کشاورزی در اقتصاد کشور، موضوع این تحقیق؛ روند توسعه روستایی در دهستان میان جوین با تاکید بر بخش کشاورزی انتخاب شده است، تا پس از شناسایی امکانات و توانمندی های موجود طبیعی و انسانی در دهستان مورد نظر به این نتیجه دست یابیم که آیا روند فعلی بهره برداری از عوامل تولید در منطقه، روندی منطقی و مطلوب برای دستیابی به توسعه است؟ اگر چنین نیست چگونه و با چه روشهایی می توان باعث افزایش تولید و کارایی عوامل تولید، ایجاد اشتغال، بهبود زندگی روستائیان منطقه، برخورداری بهتر جامعه روستایی از امکانات رفاهی خدماتی، جلوگیری از مهاجرت بی رویه روستائیان به شهرها گردید تا زمینه های رشد و شکوفایی اقتصاد منطقه فراهم و نهایتاً باعث توسعه روستایی گردند.

توسعه پایدار مجموعه ای از ابتکارات در تمام سطوح خانوادگی، بومی، منطقه ای، ملی، جهانی و دستورات عملی برای اقدامات ضروری است (Fabrice Flipo, ۲۰۰۷, ۳۵, ۳۴pp).

روش تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش، از نوع توصیفی و تحلیلی مبنی بر پوزیتیویسم *positivism* (اثبات گرایی) است و روش جمع آوری اطلاعات در این تحقیق عبارتند از: روش کتابخانه ای برای مطالعه کلیات تحقیق، ادبیات مسئله و هم چنین مفاهیم و تئوری های مربوط به توسعه از کتابخانه ها، نشریات و آمار نامه های آن استفاده شده است. روش میدانی که کار میدانی، سنتی قدیمی و ارزشمند در جغرافیا است. بهترین راه شناخت یک منطقه، مشاهده عینی

آن است و هیچکس نمی تواند ادعا کند جایی را بدون مشاهده حضوری آن کاملاً شناخته است (دکتر جاجرمی، ۱۳۸۸، ص ۵۹). استفاده از روش های پرسشنامه، مصاحبه و هم چنین استفاده از نرم افزارهایی همچون Excel و GIS جهت ترسیم نقشه ها و جداول و تحلیل آماری استفاده شده است. در مرحله اول منابع مورد نیاز موضوع شناسایی شده و بخش دیگری از اطلاعات این پژوهش، با استفاده از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهدات مستقیم تهیه و تنظیم شده است. پرسش نامه (جهت جمع آوری داده ها از تمام سطوح طبیعی، اقتصادی و انسانی که بتواند تمام زوایای محیط و انسانی شهرستان را نمایان سازد) - جمع آوری تمام اطلاعات مربوط به منابع طبیعی از ارگانهای استان و شهرستان مثل سازمان جهاد کشاورزی، سازمان آب منطقه ای، منابع طبیعی، محیط زیست که تا کنون در مورد منابع طبیعی استان کار شده و اشاره به شهرستان جغتای شده است.

یافته های تحقیق:

بررسی وضعیت اقتصادی منطقه:

الف) کشاورزی (زراعت، باغداری، دامداری):

فعالیت عمده مردم دهستان میان جوین کشاورزی و دامداری و در سطح پائین خدمات می باشد. گندم، جو، چغندر، هندوانه بیشترین سهم زراعت را به خود اختصاص داده اند و از نظر امور باغداری انگور بیشترین سهم رادارا می باشد. مردم دهستان از نظر دامداری بیشتر به صورت سنتی مشغول به کار می باشند چرای رمه های گوسفندی در مراتع و پسچر مزارع، به شیوه سنتی عمل می کنند.

انواع نظام بهره برداری:

نظام بهره برداری از اراضی و نحوه سازماندهی تولید کشاورزی از اساسی ترین مشکلات بخش کشاورزی ما است که عدم توجه به آن با عدم برخورد صحیح با آن در عقب ماندگی بخش کشاورزی بسیار موثر است. رشد فزاینده جمعیت دولت را به فکر تأمین غذا در داخل کشور انداخته است برای تأمین غذا و خود کفایی کشاورزی باید هر یک از مسائل بنیادی در کشاورزی که همان مسئله نظام های بهره برداری است. نظام بهره برداری غالب در سطح دهستان، از نظام بهره برداری سنتی و به صورت خرده مالکی می باشد متوسط زمین برای هر خانواده حدود ۵ هکتار می باشد که مالک با خانواده خود به صورت مستقیم به روی زمین کار می کند و تصمیم گیرنده در رابطه با نوع محصول جهت کشت و فعالیت خود مالک است و در آمد حاصل نیز تماماً در اختیار مالک می باشد. نوع دیگر بهره برداری در سطح دهستان که سهم بسیار اندکی را به خود اختصاص داده است نظام بهره برداری اجاره ای می باشد، که زمین و آب و یا در برخی موارد یکی از این را در اختیار اجاره کننده قرار می دهند که به مدت یک تا سه سال اجاره داده می شود و بهای اجاره آن نیز به صورت نقدی طبق قرارداد به صاحب زمین و یا آب واگذار می گردد و در این بین مالک هیچ تعهدی در مورد سود یا ضرر اجاره کننده ندارد. مشکلات نظام بهره برداری و مالکیت اراضی در دهستان میان جوین، فاقد سند بودن اراضی کشاورزی است که مشکلاتی برای مالکین به وجود آورده است. از جمله این مشکلات درگیری های محلی به لحاظ مرزهای تقریباً نا مشخص اراضی و کم ارزش بودن اراضی به

لحاظ فاقد سند بودن است. چه بسا اعتباراتی که به بخش کشاورزی تعلق می‌گیرد ولی به دلیل اینکه کشاورزان فاقد سند مالکیت می‌باشند امکانی برای تضمین و استفاده از اعتبارات را در اختیار ندارند.

وسعت اراضی زراعی و پراکندگی آن:

یکی از موانع توسعه کشاورزی ایران در حال حاضر، کوچک و پراکنده بودن قطعات اراضی کشاورزی است (آسایش، ۱۳۸۵؛ ص ۱۹۸). از عمده ترین موانع توسعه روستایی در سطح این دهستان، مشکل کوچک و پراکنده بودن اراضی می‌باشد که هم باعث افت شدید تولید در واحد گشته وهم هرز رفتن مقدار زیادی آب می‌گردد و کاربرد علم نوین و تکنولوژی را در زمینه های مختلف که بعنوان یکی از شاخصهای توسعه یافتگی است محسوب می‌شود را با مشکل روبه رو کرده است.

منابع تأمین آب کشاورزی:

بحران کمبود آب و پیامدهای ناشی از آن، کشاورزی را در مناطق خشک به شدت تهدید می‌کند. به گونه ای که در اثر کاهش میزان بارندگی ذخایر آب پیوسته کم می‌شود و آثار زیان باران بیش از پیش نمایان می‌شود (www.vib.ac.be/ceese/osustvl). به طور کلی منابع آب بخش کشاورزی را می‌توان به دو گروه بزرگ تقسیم کرد:

الف) آبهای سطحی (ب) آبهای زیر زمینی

طبق بررسی های انجام شده تنها بهره مندی دهستان از موارد ذکر شده ی منابع آبهای سطحی، نزولات جوی می‌باشد و در دهستان مورد مطالعه هیچ منبع آب سطحی جهت بهره برداری در امر کشاورزی وجود ندارد. منابع تأمین کننده آب کشاورزی دهستان توسط بهره برداری از طریق چاههای نیمه عمیق و چاههای عمیق می‌باشد که مجموعاً ۷۸ حلقه چاه می‌باشد. البته طی چندین سال گذشته در سطح دهستان قناتهای متعددی به طور پراکنده وجود داشته که متأسفانه همگی آنها در حال حاضر خشک شده اند. اندازه گیری ماهیانه سطح ایستایی در چاههای این دهستان از سال ۵۶ شروع گردیده و متوالیاً ادامه دارد، دردشت جوین آب زیر زمینی در حوالی کال شورجوین (شمال دهستان) نزدیک می‌شویم عمق سطح آب کاهش می‌یابد به طوریکه در نواحی جنوبی عمق آب زیرزمینی حدود ۱۶۶ متر و در نواحی شمالی دشت حدود ۳/۵ متر می‌باشد به طوریکه در نزدیکی کال شور سطح آب به سطح زمین نزدیک گردیده و در قسمتهایی از این نواحی حتی در معرض تبخیر قرار می‌گیرد. تغییرات فصلی سطح آب زیر زمینی در این نواحی از حد ۰/۲ - ۱۵+ متر مجاوز نمی‌نماید (شرکت آب منطقه ای خراسان، ۱۶۱، ص ۶۲).

همان گونه که در جدول ۲ ذکر شده، در این دهستان ۶۵ تا حلقه چاه عمیق و ۲۲ حلقه چاه نیمه عمیق وجود دارد و متوسط دبی آنها ۳۰-۴۵ لیتر در ثانیه می‌باشد. از این تعداد که مجموعاً ۸۷ حلقه چاه عمیق و نیمه عمیق، ۹ حلقه چاه نیمه جهت مصارف خانگی استفاده و بهره برداری می‌شود و ۷۸ حلقه برای انجام امور کشاورزی استحصال می‌گردد.

جدول ۱: تعداد و متوسط دبی منابع آب در روستاهای مورد مطالعه در سال ۱۳۹۰

مدار گردش آب	متوسط دبی	نوع و تعداد منبع آبی		نام روستا
		عمیق	نیمه عمیق	
۱۴	۳۶-۴۷	۵	۲	ابویسان
۱۵	۳۰-۵۵	۳	۱	خسروشیر
۱۵	۳۵-۴۷	۱۳	۱	ده امام
۱۴	۴۰-۴۵	۸	۱	راه چمن
۱۴	۱۲-۵۰	۱۴	۶	ریواده
۱۳	۸-۳۵	۳	۲	سامقان
۱۷	۵۲	۳	۱	سید آباد اکراد
۱۶	۳۰-۴۰	۱	۱	عباس آباد قندی
۱۷	۷-۴۰	۱۱	۵	فشانجرد
۱۵	۳۵-۴۵	۴	۲	نویاغ
-	-	۶۵	۲۲	جمع

منبع: جهاد کشاورزی جغتای

سطح زیر کشت اراضی کشاورزی:

جمع کل سطح محصولات زراعی دهستان میان جویین، در سال زارعی ۹۰-۱۳۸۹، ۵۴۳۰ هکتار می باشد. سطح زیر کشت محصولات باغی این دهستان که بسیار کم است و نیز محدود به کشت انگور می باشد.

جدول ۲: سطح زیر کشت امور زراعی دهستان میان جویین در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

نوع محصول	گندم	جو	چغندر	هندوانه	ذرت	یونجه	سایر محصولات	جمع کل
سطح زیر کشت به هکتار	۲۴۰۰	۸۸۹	۴۹۰	۹۹۰	۳۰۰	۲۸۰	۵۴	۵۴۳۰
درصد	۴۴.۱۹	۱۶.۳۷	۹.۰۲	۱۸.۲۳	۵.۵۲	۵.۱۵	۰.۹۹	۱۰۰

با توجه به جدول (۲) بیشترین سطح زیر کشت دهستان مربوط به کشت گندم با ۴۴/۱۹ درصد و کمترین آن مربوط به محصولات دیگری چون: زعفران، زیره، نخود، خیار... با ۰/۹۹ درصد می باشد.
زراعت:

زارعت یکی از ارکان اساسی تأمین زندگی انسانها در روی کره زمین است با کشت گیاهان زارعی انسان قادر می گردد، انواع مواد غذایی مورد نیاز را تهیه نماید (رستگاری، ۱۳۷۵، ص ۲). لذا با توجه به اهمیت تولیدات از نظر اقتصادی و تغذیه ای، مهمترین آنها از جمله گندم، جو، چغندر قند و... در دهستان میان جویین مورد مطالعه قرار قرار می گیرد. بررسی های انجام صورت گرفته در دهستان نشان می دهد بیشتر اراضی زیر کشت در دهستان، اراضی زراعتی می باشد و به دلیل کمبود آب و خشکسالی های اخیر فعالیت های باغداری در اکثر روستاها متوقف شده و بیشتر اراضی باغی به اراضی زراعی تبدیل شده است.

گندم:

در سطح دهستان کشت گندم محدود به کشت گندم آبی می باشد و کشت گندم دیم در طی سالهای اخیر صورت نمی گیرد به دلیل کمبود ریزشهای جوی و خشک بودن آب و هوای منطقه. کشت گندم در درجه اول اهمیت از لحاظ سطح اراضی زیر کشت قرار دارد، در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹، برابر ۴۱۵۷ هکتار، یعنی ۲۹.۸ درصد از اراضی کشاورزی دهستان زیر کشت گندم بوده است.

بررسی هزینه و درآمد مزارع گندم:

جدول ۳: برآورد تقریبی هزینه متوسط تولید در هر هکتار گندم آبی در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

عنوان هزینه	زمین	آماده سازی	مراحل شخم و	بذر و بذر	پاشی کود و کود	پاشی سم و سم	آب و آبیاری	هزینه برداشت محصول	حمل و نقل	هزینه جانبی	جمع کل
گندم (ریال)	۵۰۰/۰۰۰			۱/۲۰۰/۰۰۰	۱/۵۰۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	۲/۴۰۰/۰۰۰	۶۰۰/۰۰۰	۱۵۰/۰۰۰	۲۰۰/۰۰۰	۶/۶۵۰/۰۰۰

جدول ۴: میزان هزینه و درآمد حاصل از کشت گندم آبی در یک هکتار در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

سطح زیر کشت	راندمان تولید به کیلوگرم	هزینه تولید (به ریال)	قیمت تولید (به ریال)	درآمد ناخالص (به ریال)	درآمد خالص (به ریال)
یک هکتار گندم آبی	۴۰۰۰	۶/۶۵۰/۰۰۰	۳۰۵۰	۱۲/۲۰۰/۰۰۰	۵/۵۵۰/۰۰۰

جو:

در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹، ۳۴۲ هکتار از اراضی روستاهای نمونه، به کشت جو اختصاص داشته است. که در جدول شماره (۵) برآورد تقریبی هزینه و درآمد یک هکتار جو در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹ مشخص و نشان داده شده است.

جدول ۵: برآورد تقریبی هزینه تولید هر هکتار جو در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

عنوان هزینه	زمین	آماده سازی	مراحل شخم و	بذر و بذر	پاشی کود و کود	پاشی سم و سم	آب و آبیاری	هزینه برداشت محصول	حمل و نقل	هزینه جانبی	جمع کل
جو (ریال)	۵۰۰/۰۰۰			۹۵۵/۰۰۰	۱/۵۰۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	۲/۰۰۰/۰۰۰	۶۰۰/۰۰۰	۱۵۰/۰۰۰	۲۰۰/۰۰۰	۶/۰۰۵/۰۰۰

جدول ۶: میزان هزینه و درآمد حاصل از کشت جو در یک هکتار در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

سطح زیر کشت	راندمان تولید به کیلوگرم	هزینه تولید (به ریال)	قیمت هر کیلوگرم (به ریال)	درآمد ناخالص (به ریال)	درآمد خالص (به ریال)
یک هکتار جو	۴۵۰۰	۶۰۰۵/۰۰۰	۳۵۰۰	۱۵/۷۵۰/۰۰۰	۹/۷۴۵/۰۰۰

با توجه به جدول ۶ راندمان تولید یک هکتار جو ۴۵۰۰ کیلوگرم می باشد، و قیمت یک کیلوگرم جو در سال ۹۰-۱۳۸۹، ۳۵۰۰ ریال بوده است جمع درآمد ناخالص یک هکتار جو ۷۵۰۱۵/۰۰۰ ریال برآورد شده است. در آمد های حاصل از ارزش کاه، در کشت جو را در نظر نگرفته ایم.

چغندر قند:

جدول ۷: برآورد تقریبی هزینه متوسط تولید در هر هکتار چغندر قند در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

عنوان هزینه	مراحل شخم و آماده سازی زمین	بذر و بذر پاشی	کود و کود پاشی	سم و سم پاشی	آب و آبیاری	وجین	هزینه برداشت محصول	حمل و نقل	هزینه جانبی	جمع کل
چغندر قند (ریال)	۵۰۰/۰۰۰	۴۳۰/۰۰۰	۲۳۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	۲۶۴۰/۰۰۰	۱/۵۰۰/۰۰۰	۱/۰۰۰/۰۰۰	۴۰۰/۰۰۰	۱۵۰۰/۰۰۰	۸/۰۶۰/۰۰۰

جدول ۸: میزان هزینه و درآمد حاصل از کشت چغندر قند در یک هکتار در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

سطح زیر کشت	راندمان تولید به کیلوگرم	هزینه تولید (به ریال)	قیمت هر کیلوگرم (به ریال)	درآمد ناخالص (به ریال)	درآمد خالص (به ریال)
یک هکتار چغندر قند	۲۰۰/۰۰۰	۸۰۶۰/۰۰۰	۴۲۰	۸۴/۰۰۰/۰۰۰	۷۵/۹۴۰/۰۰۰

هندوانه:

کشت محصول هندوانه بیشتر از ۱۰ سال نیست، این محصول را با راندمان بالا در واحد سطح یکی از مقرون به صرفه ترین محصول در سطح دهستان شناخته شده به طوریکه اکثر کشاورزان به کشت این محصول تمایل بیشتری نسبت به کشت چغندر یا سایر محصولات بهاره دارند علت دیگر این تمایل شاید به خاطر برگشت زود سرما باشد.

جدول ۹: برآورد تقریبی هزینه متوسط تولید در هر هکتار هندوانه در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

عنوان هزینه	زمین	مراحل شخم و آماده سازی	بذر و بذر پاشی	کود و کود پاشی	نایلون	تغذیه زنی	سم و سم پاشی	آب و آبیاری	وجین	هزینه برداشت محصول	حمل و نقل	هزینه جانبی	جمع کل
هندوانه (ریال)	۵۰۰/۰۰۰	۵۰۰/۰۰۰	۵۰۰/۰۰۰	۱۹۰۰/۰۰۰	۹۰۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	۲۰۰/۰۰۰	۵۰۰/۰۰۰	۱/۰۰۰/۰۰۰	۵۰۰/۰۰۰	۳/۵۰۰/۰۰۰	۱۵۰/۰۰۰	۹/۷۵۰/۰۰۰

جدول ۱۰: میزان هزینه و درآمد حاصل از کشت هندوانه در یک هکتار در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

سطح زیر کشت	راندمان تولید به کیلوگرم	هزینه تولید (به ریال)	قیمت هر کیلوگرم (به ریال)	درآمد ناخالص (به ریال)	درآمد خالص (به ریال)
یک هکتار هندوانه	۳۵/۰۰۰	۹/۷۵۰/۰۰۰	۸۰۰	۲۸/۰۰۰/۰۰۰	۱۸/۲۵۰/۰۰۰

یونجه:

تقریباً در تمام روستاهای دهستان یونجه کشت می شود که اکثر جهت مصرف دام های خودشان است و بسیار کم برای فروش و ارائه به بازار است.

جدول ۱۱: برآورد تقریبی هزینه متوسط تولید در هر هکتار یونجه در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

عنوان هزینه	زمن	آماده سازی مراحل شخم و	بذر و بذر پاشی	سم و سم پاشی	آب و آبیاری	هزینه برداشت محصول	حمل و نقل	جمع کل
یونجه (ریال)		۵۰۰/۰۰۰	۱۲۰/۰۰۰	۲۰۰/۰۰۰	۵۰۰/۰۰۰	۶۰۰/۰۰۰	۶۰۰/۰۰۰	۲/۵۲۰/۰۰۰

جدول ۱۲: میزان هزینه و درآمد حاصل از کشت یونجه در یک هکتار در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

سطح زیر کشت	راندمان تولید به کیلوگرم	هزینه تولید (به ریال)	قیمت هر کیلوگرم (به ریال)	درآمد ناخالص (به ریال)	درآمد خالص (به ریال)
یک هکتار یونجه	۲۴۰/۰۰۰	۲/۵۲۰/۰۰۰	۲۰۰۰	۴۸۰/۰۰۰/۰۰۰	۴۷۷/۴۸۰/۰۰۰

ذرت:

در دهستان میان جویین کشت ذرت (علوفه ای) در یکی دوسال اخیر رواج یافته است.

جدول ۱۳: برآورد تقریبی هزینه متوسط تولید در هر هکتار ذرت در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹

عنوان هزینه	آماده سازی زمین مراحل شخم و	بذر و بذر پاشی	کود و کود پاشی	سم و سم پاشی	آب و آبیاری	هزینه برداشت محصول	حمل و نقل	هزینه جانی	جمع کل
ذرت (ریال)	۵۰۰/۰۰۰	۱/۲۵۰/۰۰۰	۴۰۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	۵۰۰/۰۰۰	۱/۲۰۰/۰۰۰	۱/۰۰۰/۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	۵/۰۵۰/۰۰۰

جدول ۱۴: میزان هزینه و درآمد حاصل از کشت ذرت در یک هکتار در سال زراعی ۱۳۸۹-۹۰

سطح زیر کشت	راندمان تولید به کیلوگرم	هزینه تولید (به ریال)	قیمت هر کیلوگرم (به ریال)	درآمد ناخالص (به ریال)	درآمد خالص (به ریال)
یک هکتار ذرت	۵/۰۵۰/۰۰۰	۴۰۰/۰۰۰	۱/۶۰۰/۰۰۰	۱۰/۹۵۰/۰۰۰	۱۰/۹۵۰/۰۰۰

سایر محصولات زراعی:

علاوه بر کشت محصولات غالب برای فروش و عرضه به بازار محصولات دیگری نیز در سطح این دهستان کشت می شود که جهت ارائه به بازار و کسب درآمد نمی باشد و روستائیان این محصولات را برای مصرف خود و خانواده کشت می کنند لذا ما در این جا فقط یک اشاره مختصر به نوع و میزان کشت آن در سطح دهستان بسنده می کنیم چون تأثیر چندان زیادی در اقتصاد روستائیان ندارد.

زیره (سبز): میزان کشت این محصول در دهستان ۱۵ هکتار می باشد که تماماً نیز به صورت دیم است. **زعفران:** از محصولات دیگری که در دهستان کشت می شود و در طی ۴، ۵ سال اخیر هم به انواع کشتهای منطقه اضافه شده زعفران است. البته امید است با توجه به افزایش قیمت این محصول و نیاز آبی بسیار کم آن در طی سالهای آینده یکی از کشتهای غالب و رایج منطقه گردد. میزان کشت این محصول که طلای قرمز نام دارد در سطح دهستان ۱۸ هکتار می باشد.

نخود: کاشت نخود در منطقه میان جوین تنها به صورت دایم انجام می شود و کل سطح زیر کشت این محصول در دهستان ۷ هکتار می باشد.

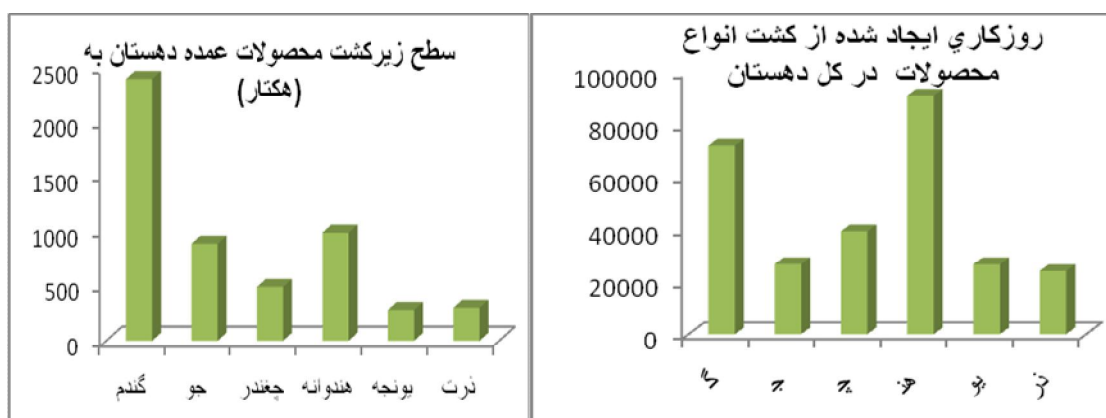
خیار: از دیگر محصولات زراعی دهستان خیار می باشد که هم به صورت تازه مصرف می شود و بصورت خیار شور جهت استفاده زمستان بهره برداری می شود. میزان کشت این محصول در سطح دهستان حدود ۹ هکتار می باشد. **گوجه فرنگی:** یکی دیگر از محصولاتی که در این دهستان کشت می شود و جنبه خود مصرفی دارد گوجه فرنگی است که از این محصول برای تهیه ی رب بیشتر استفاده می شود. میزان کشت این محصول در سطح دهستان در حدود ۵ هکتار می باشد.

باغداری:

به لحاظ موقعیت دهستان میان جوین که در دشت قرار گرفته، عمده تولیدات کشاورزی دهستان به صورت محصولات زراعی می باشد. بیشترین سطح تولید محصولات باغی دهستان تولید انگور می باشد که اکثریت جهت مصارف شخصی بوده که به صورت شیره انگور مو و نیز میمز و کشمش خشک شده در سطح دهستان تولید و مصرف میشود. سطح زیر کشت در دهستان برای این محصول ۹ هکتار می باشد.

سایر محصولات باغی:

این محصولات شامل انار، زردآلو، آلو، گردو، توت می باشد که جنبه ی خود مصرفی دارد و از هر ۲۰ خانوار در روستا یک خانوار یک درخت انار یا یک درخت زرد آلو دارد. که میزان تولید سالانه کمتر از ۲۰ کیلومتر می باشد. لازم به یادآوری است که کشت انگور نیز در دهستان مانند سایر محصولات زراعی به صورت آبی می باشد.

شکل ۲

شکل ۱

در سطح دهستان نیز ۵۴۰۳ هکتار برای امور زراعی و ۹ هکتار نیز برای اراضی باغی می باشند در کل دهستان سرانه خانوار از اراضی زراعی ۲/۰۶ هکتار و از امور باغی سرانه هر خانوار ۰/۰۰۳ هکتار بوده است.

دامداری:

اهمیت اقتصادی دامپروری و دامداری بستگی به روش استفاده از دام دارد. حیوانات و کشاورزی موجود، منابع فوق العاده ای برای استفاده در تغذیه و رفع نیازهای حیاتی انسان به شمار می روند. علاوه بر تامین مواد غذایی و نیز پشم و پوست و سایر فرآورده های دامی به عنوان منبع تولید کننده کود حیوانی مورد استفاده قرار می گیرند و در حالت کلی تر می توان گفت هیچ چیز دور ریختن در این دام ها وجود ندارد و انسان نهایت استفاده را از آنها می برد. با توجه به بررسی های انجام شده در سطح دهستان وسستی بودن امر کشاورزی و همچنین دامداری هر یک از اینها به تنهایی جوابگوی نیاز مردم نیستند و این دو لازم و ملزوم یکدیگرند به نظر می رسد کشاورزانی که در کنار کار کشاورزی خود تعدادی دام نیز به همراه دارند رونق و درآمد آنها به مراتب بیشتر از کشاورزانی است که تنها کار زراعت انجام می دهند. انواع مختلف دام در سطح دهستان عبارتند از: گاو و گوساله، گوسفند و بز، قاطر، الاغ، شتر و طیور.

دامداری در سطح دهستان به صورت سنتی است و تنها یک مورد بهره برداری صنعتی در دهستان وجود دارد که در روستای گوری تحت مدیریت آقای منصوریان است، یک واحد گاوداری با ۳۶ رأس گاو و گوساله. در هر روستا نیز تعدادی دام باربر جهت جابه جایی بار و رفت و آمد برخی افراد سالخورده که خود قادر به راندن وسایل نقلیه نیستند نگهداری می شود. به همین منظور برای این دامها که شامل «اسب، الاغ و قاطر» می باشند مطالعه و بررسی دقیق انجام نداده ایم.

جدول ۱۵: برآورد هزینه و در آمد دامداری در دهستان میان جوین در سال ۱۳۹۰

متوسط درآمد خانوار	درآمد سرانه	کل درآمد خالص	تعداد دام	نوع دام
۱/۳۲۶/۹۰۳/۵۵۶	۲۵۸/۸۶۶/۹۶۵	۳۴/۶۹۸/۵۲۸/۰۰۰	۲۵۳۲	گاو و گوساله
۲۲۸/۹۱۷/۷۸۲	۴۴/۶۵۹/۸۰۳	۵/۹۸۶/۲۰۰/۰۰۰	۱۹۹۵۴	گوسفند و بز
۲۰۷/۲۳۴/۲۷۱	۴۰۴/۲۹۵/۵۴۴	۵/۴۱۹/۱۷۶/۲۰۰	۱۵۷۵۸	طیور
۱/۷۶۳/۰۵۵/۶۰۹	۳۴۳/۹۵۶/۳۱۲	۶۴/۱۰۳/۹۰۴/۲۰۰	۳۸۲۴۴	جمع

اشتغال ایجاد شده برای پرورش دام و طیور:

همان طوری که قبلا ذکر شد کشاورزی همراه دامداری کمک قابل توجهی به بهبود زندگی مردم روستایی است. روستائیان امروزه به این نتیجه رسیده اند که در کنار کشاورزی خود جهت استفاده از ضایعات کشاورزی و نیز ته چر محصولات زراعی خود تعدادی دام سنگین و نیمه سنگین نگهداری نمایند و از این طریق درآمد نسبتا خوبی را به دست آورند. با توجه به اینکه برای پرورش هر ۵۰۰ راس گوسفند و بز ۲۰۰ نفر، برای ۵۰ راس گاو و ۲ نفر برای ۵۰۰۰ قطعه طیور هم ۲ نفر نیروی انسانی نیاز است. اگر روز کاری را ۸ ساعت در نظر داشته باشیم، برای هر مورد در شبانه روز ۶ نفر کارگرنیاز است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۳، ص ۱۳۴).

جدول ۱۶: تعداد دام و اشتغال ایجاد شده در سطح دهستان در سال ۱۳۹۰

نوع دام	تعداد دام	اشتغال ایجاد شده
گاو و گوساله	۲۵۳۲	۳۰۳/۸۴
گوسفند و بز	۱۹۹۵۴	۲۳۹/۴۴
طیور	۱۵۷۵۸	۱۸/۹۰
جمع	۳۸۲۴۴	۵۶۳

(ب) صنعت و نقش آن در اقتصاد روستایی دهستان:

طبق بررسیها و تحقیقات انجام شده در سطح دهستان متأسفانه، بخش صنعت جایگاه مناسبی در اقتصاد و در آمد این دهستان ندارد، و عمده فعالیتهای صنعتی دهستان بر اساس تقسیم بندی صنایع روستایی در زمره صنایع کوچک دانست. صنایع دستی در حال حاضر در دهستان وجود ندارد در گذشته صنایع دستی یکی از مهمترین منبع درآمد روستائیان بوده است بخصوص صنعت قالیبافی اما امروزه به خاطر گسترش فعالیت های کشاورزی و تا حدودی هم کاهش قیمت فروش این صنعت به طور کامل از جامعه فعالیت های روستایی کوچ کرده است.

(ج) خدمات و نقش آن در اقتصاد روستایی دهستان:

فعالیت های خدماتی در کنار دو بخش دیگر اقتصاد، کشاورزی و صنعت سبب شکوفایی در کارکردهای انسانی می گردد (مبصر، ۱۳۸۱، ص ۲۲۸).

انواع فعالیتهای خدماتی:

عمده فعالیت های خدماتی موجود در سطح دهستان را می توان به دو دسته تقسیم کرد:

خدمات دولتی:

این گروه شامل آن دسته از افرادی می شود که در یکی از مراکز و نهادهای دولتی از قبیل: آموزش و پرورش، خانه های بهداشت، مراکز خدمات کشاورزی، دفاتر مخابراتی شاغل هستند و دارای درآمد ثابت بوده و تحت عنوان کارمند دولت فعالیت می کنند. لازم به ذکر است که این دسته بیشترین درصد اشتغال را به خود اختصاص داده است. تعداد شاغلین در بخش آموزش و پرورش ۴۸ نفر و تعداد شاغلین در مراکز و خانه های بهداشت ۲۳ نفر، در مراکز خدمات کشاورزی ۲ نفر، در مخابرات ۱۳ نفر، در بانک و صندوق قرض الحسنه ۱۰ نفر می باشند. در آمد ایجاد شده از طریق آموزش و پرورش با توجه به متوسط حقوق هر کارمند ۴/۰۰۰/۰۰۰ ریال می باشد و همچنین متوسط در آمد ماهانه شاغلان در خانه های بهداشت ۴/۰۰۰/۰۰۰ ریال متوسط درآمد مرکز خدمات کشاورزی ماهانه ۴/۲۰۰/۰۰۰ ریال و در نهایت متوسط درآمد مخابرات ماهانه ۲/۵۰۰/۰۰۰ ریال و در آمد بانک و صندوق قرض الحسنه ۷/۰۰۰/۰۰۰ ریال متوسط درآمد دارد. در آمد کل این گروه ۴۰۴/۹۰۰/۰۰۰ ریال برآورد می شود.

خدمات خصوصی:

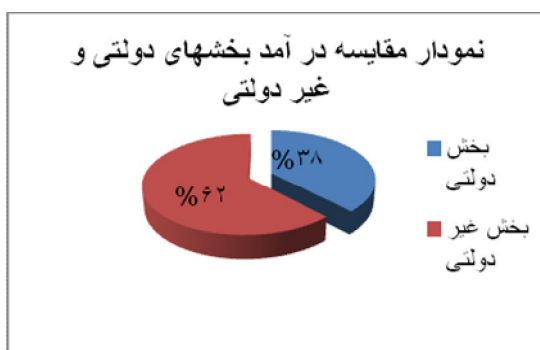
گروه دوم، شاغلین بخش خصوصی خدمات کسانی هستند که در بخشهای تجاری، حمل و نقل، نانویی، حمام و ... شاغلند. تعداد این گروه ۲۱۹ نفر می باشد.

در آمد حاصل شده از این گروه متوسط هر بخش ۵۰۲/۲۰۰/۰۰۰ ریال برآورد می گردد.

جدول ۱۷: تعداد شاغلین بخش خدمات و در آمد سالانه در روستا های نمونه در سال ۹۰-۱۳۸۹

درصد	کل درصد سالانه	درآمد متوسط ماهانه	تعداد شاغلین	نوع شغل
۲۲/۰۷	۲/۳۰۴/۰۰۰/۰۰۰	۴/۹۰۰/۰۰۰	۴۸	آموزش و پرورش
۱۰/۵۷	۱/۱۰۴/۰۰۰/۰۰۰	۴/۹۰۰/۰۰۰	۲۳	خانه بهداشت و مرکز بهداشت
۳/۷۳	۳۹۰/۰۰۰/۰۰۰	۲/۵۰۰/۰۰۰	۱۳	مخابرات
۰/۹۶	۱۰۰/۸۰۰/۰۰۰	۴/۲۰۰/۰۰۰	۲	مرکز خدمات کشاورزی
۱۲/۳۵	۱/۲۸۹/۲۸۰/۰۰۰	۶/۳۲۰/۰۰۰	۱۷	نانویی
۴/۴۸	۴۶۷/۰۰۰/۰۰۰	۳/۰۰۰/۰۰۰	۱۳	حمام
۲۱/۶۷	۲/۲۶۳/۲۰۰/۰۰۰	۲/۳۰۰/۰۰۰	۸۲	تجاری
۱۴/۴۸	۱/۵۱۲/۰۰۰/۰۰۰	۳/۰۰۰/۰۰۰	۴۲	حمل و نقل
۱/۶	۱۶۷/۰۰۰/۰۰۰	۲/۸۰۰/۰۰۰	۵	پمپ بنزین
۸/۰۴	۸۴۰/۰۰۰/۰۰۰	۷/۰۰۰/۰۰۰	۱۰	بانک
۱۰۰	۱۰/۴۳۹/۲۸۰/۰۰۰	۳۲/۸۲۰/۰۰۰	۲۵۵	جمع

با توجه به جدول فوق تعداد شاغلین بخش در سطح دهستان ۲۵۵ نفر بوده است که بخش دولتی ۳۷/۶۴ درصد و بخش غیر دولتی ۶۲/۳۳ درصد مشاهده می شود که در بخش دولتی بیشترین سهم مربوط به بخش آموزش و پرورش با درآمد.

شکل ۳: مقایسه درآمد حاصل از دو بخش دولتی و غیر دولتی در دهستان میان جوین در سال ۱۳۸۹-۹۰

نتیجه گیری:

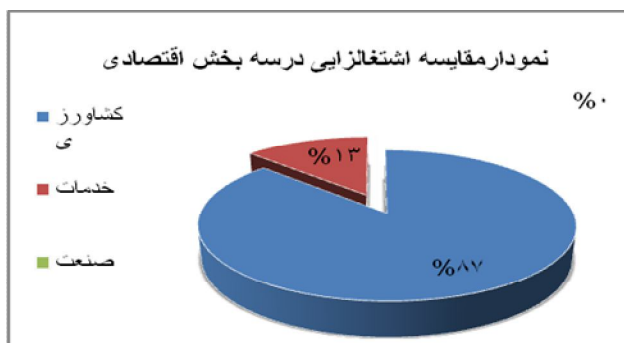
توسعه کشاورزی فرآیندی است که عوامل تغییر پذیری مانند شرایط محیطی و عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر آن تأثیر می گذارند (گریک، ۱۳۷۵، ص ۴). نگرشی در کارکرد بخش های مختلف اقتصادی دهستان میان جوین، حاکی از موقعیت مناسب بخش کشاورزی در اقتصاد منطقه است. زیرا کشاورزی توانسته است از نظر اشتغال زایی، تأمین درآمد و تأمین نیازهای مصرفی دهستان، موقعیت مطلوب تری را نسبت به سایر بخش های اقتصاد کسب نماید.

درآمد:

مجموع درآمد بخش کشاورزی (زراعت و باغداری و دامداری) در سال زراعی ۱۳۸۹-۹۰ در سطح روستای نمونه ۱/۴۳۴/۱۴۱/۳۴۵/۰۰۰ ریال بوده است. درآمد سرانه از این بخش ۵۲۳/۶۰۰/۳۴۵ ریال و درآمد متوسط خانوار ۲۱۷/۲۹۴/۱۴۳/۱۸۱ ریال برآورد شده است. در بخش خدمات کل درآمد حاصل شده ۴۲۱/۴۴۰/۰۰۰ ریال می باشد که در آمد سرانه این بخش ۱۵/۳۸۶/۶۳۷ ریال و درآمد متوسط هر خانوار ۶/۳۸۵/۵۴۵ ریال بوده است.

اشتغالزایی:

در این سه بخش اقتصادی، ۸۷/۰۷ درصد در بخش کشاورزی، ۱۲/۹۲ درصد در بخش خدمات فعالیت می کنند. بخش صنعت اشتغالی برای این دهستان ایجاد نکرده است. با مشاهده درصدها در سه بخش، اول: کشاورزی، دوم: خدمات و نهایتاً هم صنعت که صفر است، قرار می گیرد.

شکل ۴: مقایسه اشتغال ایجاد شده در سه بخش اقتصادی در دهستان میان جوین در سال ۱۳۸۹-۹۰

روند رشد و بهبود زندگی بعد از دهه ۱۳۶۰ در اکثر روستاهای دهستان بصورت نسبی بر کسی پوشیده نیست برق رسانی، آب لوله کشی، خدمات درمانی، ایجاد راه روستایی تا حد قابل ملاحظه ای چهره روستاها را تغییر داده است. قسمت عمده فعالیت در بخش اقتصاد، در کشاورزی (زراعت) است و ۱۰۰ درصد آب مصرفی از چاه های عمیق و نیمه عمیق تأمین می شود. از طرفی بدلیل کشت سنتی (غرقابی)، پرت آب خیلی بالا است. لذا هر سال ما با افت سفره آب های زیرزمینی مواجه هستیم و اگر به همین روش ادامه یابد؛ درآینده نه چندان دور با مشکل واقعاً جدی منابع آب زارعین روبرو خواهند بود.

پیشنهادات:

بهره گیری از تجارب و مدیریت محلی (Pierre Teisserenc, ۲۰۰۲، ص ۱۴۰) به نظر می رسد مدیریت منابع آب و نیز تغییر در الگوی کشت استفاده از روشهای مناسب و غیر سنتی، کاشت محصولات کم آبی از اولویتهای مهم این بخش به شمار می رود. توجه و جهت دهی فعالیتها به بخشهای غیر زراعی به لحاظ محدودیت در منابع آب و خاک، سرمایه گذاری در زمینه فعالیتهای خدماتی، توسعه و گسترش راه های روستایی و ایجاد صنایع با مقیاس کوچک جهت فرآوری محصولات کشاورزی بخصوص محصولات لبنی به منظور اشتغال و درآمد در سطح بخش جغتای ضروری است.

منابع:

- ۱- آسایش، حسین و نوذر قنبری (۱۳۸۵): مقدمه ای بر اقتصاد روستایی ایران، انتشارات طاق بستان.
- ۲- اداره جهاد کشاورزی شهرستان جغتای (۱۳۹۰).
- ۳- رستگاری، محمد علی (۱۳۷۵): زراعت عمومی، انتشارات برهمند.
- ۴- شرکت آب منطقه ای خراسان (۱۳۶۱).
- ۵- جاجرمی، کاظم (۱۳۸۸): مطالعات روستایی ۱، تهران، انتشارات البرز فردانش.
- ۶- جاجرمی، کاظم (۱۳۹۰): شهر توسعه پایدار - توسعه ناپایدار، تهران، انتشارات یادآوران.
- ۷- جاجرمی، کاظم (۱۳۹۱): مطالعات روستایی ۲، تهران، انتشارات اندیشه های گوهر بار.
- ۸- علیزاده، امین (۱۳۷۲): آبیاری اصول طراحی سیستم آبیاری، مشهد، انتشارات دانشگاه امام رضا.

- ۹- گریک، دیوید (۱۳۷۵): مقدمه ای بر جغرافیای کشاورزی، ترجمه عیوضی کوچکی، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی.
- ۱۰- مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۷۳): جغرافیای اقتصاد خراسان، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول.
- ۱۱- مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۸۳): ، جغرافیای اقتصاد ایران (صنایع)، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی.

12-www.vib.ac.be/ceese/osusty

13-Yves Jean, Michel Perigord , 2009, GEODRAPHIE, RURALE, Armand Colin, Paris

14- Pierre Teisserenc, 2002, Les Politiques de developpement local

15- Fabrice Flipo, 2007, Le developpement durable, breal

Archive of SID